

LEE R. KERSCHNER

SUVREMENA AMERIČKA POLITIČKA TEORIJA

(Ciljevi i pretpostavke)

U tipičnom profesorskom stilu naslov moje teme služi kao sredstvo da se produbi pažnja kao i da pruži okvir izlaganja.** Prvo pitanje kojim bih želio da se pozabavam jeste smisao riječi *suvremen*, te da, možda, opravdam ograničenje teme.

Pod *suvremenom* američkom političkom teorijom podrazumijevam onaj doprinos našoj spoznaji koji je učinjen poslije 1950. Ima izvjesne arogancije u pretpostavci da ništa prije 1950. nije bilo *suvremeno*, ali vjerujem da je ta arogancija opravdana. Naravno, ne bih želio dokazivati da je 1950. jedan čvrst datum – ona je samo analitičko oruđe; ključno pitanje je: zašto ovo ograničenje? Da bi se na ovo odgovorilo, neophodno se ukratko vratiti u američku povijest.

Rana američka politička teorija bila je dijete francuskog prosvjetiteljstva. Ona svoje primarne obaveze duguje Montesquieuovu *Duh u z a k o n a*, Burkeovoj teoriji predstavnitva, racionalizmu Johna Lockeja, pa čak i Rousseauovoj općoj volji. Ta je teorija bila vrlo optimistička i vrlo dogmatička. Ona je znala šta je »dobra vladavina«, kao i to kako do nje doći – kroz ustavotvorstvo. Teorija je tako bila pretežno zauzeta detaljima izgradnje dobrog sistem i najboljeg puta prema njemu; ciljevi su, pak, bili svima jasni, a pretpostavke na kojima su počivali bile su prihvaćene od intelektualne zajednice onog vremena. Ove vrijednosti dijelila je i, do izvjesne mjere, američka intelektualna zajednica; dijeli i danas, i one su zasigurno dio mita na kojem se temelje američki laički (osobito konzervativni) stavovi prema vlasti. Bit tih vrijednosti, tako brižljivo razrađenih u *The Federal Papers*, rezimirao je Gabriel A. Almond u svom predsjedničkom govoru na konferenciji Američkog politološkog udruženja u Chicagu 1966. godine ovako:

* Ovo izlaganje ne pretendira na originalnost. U njemu sam se uvelike služio predsjedničkim govorom Gabriela A. Almonda Američkom politološkom udruženju, (The American Political Science Association) Chicagu, rujna 1966.

** Predavanje održano u Politološkom društvu SR Hrvatske u Zagrebu II-IV-1968.

»Paradigma američke političke teorije u 19. stoljeću sastojala se od doktrine podjele vlasti, kontrole i ravnoteže te mješovitog ustava«.¹

Ovo shvaćanje etičkog karaktera učenja o podjeli vlasti održalo se kao temelj američke političke teorije sve do prvog dijela 20. stoljeća, barem do drugog svjetskog rata. *The Federalist Papers* su pružali preciznu i izričitu funkcionalnu teoriju podjele vlasti i faktora kontrole i ravnoteže. Premda je ovoj teoriji upućen izazov od takvih teoretičara kasnog 19-og i ranog 20-og stoljeća kao što su: Woodrow Wilson, A. Lawrence Lovell i Frank Goodnow, od kojih je svaki tražio čvrste elemente na kojima bi zasnovao novu teoriju države, ipak su svi oni ostali zarobljenici temeljne Federalističke koncepcije. A ni pioniri »teoretičara grupa« kakav je bio Arthur Bentley, nisu bili u boljem položaju da raskinu kategorijalnu zamku, u kojoj su se kretali.² Ipak, napad na temeljne perspektive američke teorije se nastavio, osobito potpomognut pojavom marksizma. Kao što Almond zapaža:

»Etičko opravdanje teorije podjele vlasti također je došlo pod udar. Pretpostavka da podjela vlasti nije samo prirodna i efikasna organizacija političkog procesa nego i sigurna garancija očuvanja porotka i slobode, stavljena je u pitanje od onih koji su posumnjali u poistovećenje slobode sa sistemom vladavine kojeg je moć da izdaje zakone u svrhu masovne dobrobiti ograničena, jednog sistema vladavine koji je pružao institucionalni okvir za oligarhijske interese«.³

Ali, konačan udarac pojmovnom okviru kojim se rukovodio američko znanstveno istraživanje politike u toku više od jednog stoljeća zadat je drugim svjetskim ratom. Taj je rat razorio Prosvjetiteljstvo. Vjera u ljude razuma smrvljena je u Bergen-Belsenu i u Katinskoj šumi. Pretpostavka da su politički sistemi Sjedinjenih Država i Britanije idealni cilj prema kojem se svi sistemi povijesno kreću (marksisti nisu jedini historijski deterministi), pokazala se kao laž pojavom fašizma, staljinističkih komunističkih država, kao i novonastalim autoritarnim afro-azijskim državama poslijeratne ere. Politički su znanstvenici morali naći novi pojmovni okvir da bi se mogli suočiti s tom promjenjenom situacijom.

Empirijsko i analitičko istraživanje iz međuratnog perioda, koje je započelo problematizirati staru paradigmu, pružilo je osnovu za novo strukturiranje. Ne pretpostavlja se da se sve zbilo preko noći. Naprotiv, mnogo toga što je napisano poslije drugog svjetskog rata i mnogo onog što se piše danas drži se ovog zastarjelog, i sada irelevantnog modela i institucija koje je on učvršćivao. Na primjer, u poslijeratnoj obnovi Njemačke, savjetnici iz društvene znanosti Američke zone insistirali su na stvaranju vrhovnog ustavnog suda po američkom modelu. Napisane su čitave knjige na temu »Zakonodavni proces« a

¹ Gabriel A. Almond, »Political Theory and Political Science«, u Ithiel de Sola Pool, ed. *Contemporary Political Science: Toward Empirical Theory*, New York, Mc Graw-Hill, 1967, str. 4.

² Ibid. str. 10.

³ Ibid. str. 8-9.

predmet zanimanja im je isključivo parlament. Mi ćemo se, međutim, usredotočiti na ono što je novo i različito od ovog starog modela i što sam nazvao »suvremenim«. Ali, zašto američkim?

Šta, naime, podrazumijevam pod američkom političkom teorijom? Nema sumnje, ukoliko teorija o političkim zbivanjima hoće da bude smisljena, nju se ne može geografski omediti. Pa ipak, stara paradigma bila je, barem svojim porijeklom, tako ograničena i raspada se svojom nesposobnošću da se suoči sa zbivanjima u različitim geografskim sredinama. Niti, pak, imam na umu teorije o Americi koje nastaju u drugim zemljama. Ne, američka uzimam u smislu da su njezini tvorcii isključivo iz Sjedinjenih Država. U stvari, naslov bi mogao da bude *Suvremena politička teorija*, a činjenice bi bile, tek, nezantno izmijenjene; osobito ukoliko pod političkom teorijom podrazumijevamo pojmovno osmišljavanje političkih sistema koje vrše politički znanstvenici – pretpostavka koju bi, možda, mnogi ovdje željeli staviti u pitanje.

Američku političku znanost karakterizira povećana profesionalizacija i porast. Od 200 članova Američkog politološkog udruženja u 1903. godini, broj članstva popeo se na 15.000 u 1957. godini. Ovakav porast gotovo isključivo je američka pojava. Dok u Velikoj Britaniji imade nekoliko stotina političkih znanstvenika, nekoliko stotina više u Japanu i nekoliko stotina na evropskom kontinentu, od svakih 10 političkih znanstvenika danas u svijetu 9 je Amerikanaca. Kao što Almond zaključuje:

»Uistinu, mogli bismo dokazivati da, premda, su politička filozofija i politička analiza antikna područja istraživanja – po svom porijeklu primarno sredozemna i evropska – politička znanost kao zanimanje, sa specijalizacijom interesa, značajnom podrškom pruženom istraživanju, naglaskom na sistematskom istraživanju datog područja, te strogim logičkim metodama, jest relativno nova i, ovog časa, gotovo isključivo američka pojava.«⁴

Dovle smo objašnjavali samo suvremene i američko u naslovu naše teme, a što da se kaže o političkom. Što je političko? U 19-tom i ranom 20-om stoljeću to pitanje se nije moralo postavljati. Znalo se šta je političko! Bile su to institucije, zakoni i uni-jeća vladanja čovjekom. 1930-ih godina s nastankom pojmova kao što su »politički proces« i »političko ponašanje« postali smo nesigurnijim u shvaćanju političkog, a knjige kao što je prionirsko djelo Harolda Lasswella: *Psihopatologija i politika*, postavile su duboka pitanja o onom što politički znanstvenik proučava. Politička znanost je postala, kao što je primijetio Ithiel da Sola Pool, ponešto redukcionistička. Težište se pomaklo od pravno-institucionalnog i savremeno historjskog pristupa na proučavanja pojedinačnih učesnika u političkom procesu. Suvremena škola tu je redukcionističku tendenciju tjerala još dalje, tako da se pitala: da li su politički znanstvenici profesionalci koji proučavaju nešto nazvano »političkim sistemom«,

⁴ Ibid. str. 4.

ili socijalni znanstvenici koji se usredotočuju na problem »vladanja«. Profesija (čitaj: američka) se podijelili na one koji vjeruju da su: politička znanost, sociologija, ekonomija i psihologija samo grupe jedne discipline, nazvane društvenom naukom i onih koji dokazuju autonomiju političke znanosti.

»Ovi novi politički znanstvenici ne mogu se jednostavno označiti znanstvenicima ponašanja (behavioral scientists) koji se bave temom vladavine. U velikoj većini oni vjeruju da su dospjeli ili dopijevaju na prag stvaranja moderne političke teorije.«⁵

U svakom slučaju većina se slaže u tome što karakterizira suvremenu političku znanost. Postoji opće slaganje da je predmet izučavanja »politički sistem«, pa je velik dio suvremene političke teorije posvećen definiranju tog pojma; zatim da su metode istraživanja kvantitativne, orijentirane na istraživanje određenog područja, te da je opći pristup ne-normativan i oslobođen od vrijednosnog. Postoji čak i opća suglasnost o onom što Abraham Kaplan naziva jezikom diskusije: on je matematički i ne-književan. »Političko« se odnosi na čitav svijet ponašanja, od mikro do makro jedinica i obuhvaća npr. takvu vrst ponašanja kao što su stavovi nastavnika prema svojim studentima, što nikad prije nije bilo dio »političkog«.

Da li da ovom prigodom ratujemo oko smisla »teorija?« Nadam se – ne! Suvremena politička teorija je teorijska – ne filozofska – utoliko, ukoliko pristaje uz opće pojmove znanstvene metode, tj. ukoliko pruža hipoteze što predležu kvantitativnoj verifikaciji i studijama, i protuodgovoru drugih istraživača koji mogu da pokažu zakonitosti ili nove teorije političkog ponašanja statistički vjerojatne. Kao i većina znanosti ona se ne ograničava na induktivnu metodu izgradnje teorije, nego, također, uključuje deduktivne modele koji su, sa svoje strane, provjerljivi pa se mogu modificirati ili odbaciti u običajenom znanstvenom kumulativnom procesu.

U Sjedinjenim Državama vodi se veliki spor između znanstvenih teoretičara političke znanosti i tradicionalnih političkih filozofa. Profesori poput Lewy Strussa bili su u prvom planu debate. Diskusija je, uglavnom, završena a izgleda da je pobjeda pripala »suvremenim američkim teoretičarima«. Richard Snyder vjeruje da je to bila više raspra između mikro i makro shvaćanja političke znanosti nego između »tradicionalista« i »znanstvenika«. To može biti tačno, ali metode koje karakteriziraju suvremene političke teoretičare, svrhe za kojima oni idu i pretpostavke na kojima djeluju, znatno su različite nego kod tradicionalista.

Oni ne traže ništa manje od teoretskog objašnjenja fenomena vladavine koje bi bilo takmacem Einsteinu po svojoj eksplanatornoj snazi. To mora biti teorija visokog stupnja općenitosti, koja će omogućiti konceptualizaciju među djelovanja u bilo kom mogućem političkom

⁵ Za diskusiju ove teze vidjeti Ithiel de Sola Pool, »Predgovor«, u izdanju pod uredništvom autora *Contemporary Political Science: Toward Empirical Theory*, New York, Mc. Graw Hill, 1967. V–XIII.

⁶ Citirano u navedenom izdanju.

sistemu. Ona bi bila zasnovana na pojmovima komparativne analize; slično kao što nema američke fizike, ne bi bilo ni američke političke znanosti, a uključila bi kako teorije srednjeg dometa tako i teorije male općenitosti. Norme te znanosti bile bi norme svake druge znanosti: hipoteza – provjera – ponovljivost – predvidljivost i napokon – kontrola. (Ovdje se javlja neugodno pitanje: kontrole u koju svrhu?) Ona duguje svoj filozofski temelj logičkim pozitivistima i predstavlja se kao ne-normativna. To ne znači lišena vrijednosnog, niti se pretpostavlja napuštanje lične etike sa svrhom da se postane znanstvenik, ali postoji zahtjev za neophodnošću suspendiranja ili, možda modificiranja te etike u procesu istraživanja.

Ona predumjeva da su iskazi o statističkoj mogućnosti u društvenim pojavama smisleni, da postoje načini ponašanja u političkim zbivanjima koji su predvidivi te da je takve načine moguće bilo otkriti, bilo pojmovno nametnuti. Prešutno se pretpostavlja da je usporedna analiza jedini smislen tip političke analize. Normativna pitanja o dobroj državi supsumirana su pod relativističku i etičku pristranost, koja nije sigurna da zna šta je »dobro«, i sumnjičava je prema onima koji su u prošlosti dogmatski ustvrdili jedino dobro. Postoji, dakle, etička naklonost u prilog pluralizma u političkim sistemima i nesprenosti da se napusti uloga vrednovanja političkih sistema. Ali vrednovanje ne treba da se odvija kroz spektar koji u federalističkom (ili pak marksističkom, ili bilo kom drugom) modelu vidi savršenstvo, već je riječ o vrednovanju putem kriterija novih teorija koje se pitaju o »input« strukturama, funkcijama konverzije, »output« strukturama, sistemu povratnog kočenja i sposobnosti sistema. Ono odgovara na ta pitanja statistički, a ne u vidu dvojnih, crno-bijelih, za-protiv sudova tradicionalnih škola.

Ovu novu paradigmu dobro rezimira Gabriel Almond u ranije spomenutoj prezidencijalnoj adresi. S vašim dopuštanjem navest ću poduži izvod iz nje:

»1) Prva od tih karakteristika jeste statistički pristup univerzumu političkih sistema. Mi se više ne usredotočujemo jednostavno na »velike sile«, već smo zainteresirani za ispitivanje totaliteta čovjekovog iskustva s politikom: suvremenog i prošlog, nacionalnog, subnacionalnog i internacionalnog. Sve više i više biramo slučajeve za proučavanje sa svrhom da provjeravamo hipotezu o odnosima između varijabli: utjecaj sredine na politiku, politički utjecaj na sredinu i međutjecaj političkih varijabli jednih na druge. Usporedni metod se upotrebljava rigoroznije u samosvjesnom traganju za kontrolom, ne samo u međunacionalnim već i u sub-nacionalnim kao i u međunarodno-sistematskim usporedbama.

2) Druga značajka te novonastajuće paradigme političke znanosti jeste diferencijacija i specifikacija varijabli i pretpostavki vjerojatnosti i povratnog utjecaja u njihovim odnosima. Tako u našim naporima da utvrdimo osobine političkih sistema, da ih međusobno usporedimo i klasificiramo u vrste, mi izričito dijelimo strukturu od funkcije, strukturu od kulture, društvene sisteme od političkih sistema, empirijske

osobine od njihovih normativnih implikacija. Mi težimo tome da promatramo pojedinačni politički sistem kao cejinu međudjelovanja i pravimo pojedinačne studije (case studies) njegovog djelovanja u skladu s nekom strategijom uzorka. Rezultat svega je udaljavanje od crno-bijelog shematizma prema klasifikaciji zasnovanoj na iskazima vjerojatnosti procesa i modela izvedbe koji nam omogućuju da preciznije uspoređujemo, objašnjavamo i vrednujemo.

3) Novonastajući analitički okvir u suvremenoj političkoj teoriji jeste pojam sistema, bilo da se upotrebljava na razini sub-nacionalnih, regionalnih ili strukturalnih jedinica kao što su teritorijalne zajednice, zakonodavna tijela ili odbori, bilo na razini nacionalnih političkih jedinica ili, pak, na razini međunarodnog političkog sistema. Glavna prednost kategorije sistema jeste da ona analitički izdvaja objekt proučavanja od njegove okoline; ona usmjerava pažnju na međudjelovanje sistema sa drugim sistemima u njegovoj okolini, prema njegovim konverzionim karakteristikama i prema njegovim osobinama održanja i prilagodbe. Znanstveni pristup kategorizaciji je skromni pristup šifra prije nego filozofa. Postoji trajna revizija koda kada se ovaj upotrebljava za organizaciju činjenica.

4) Prosvjetiteljska teorija progresa prema demokraciji i vladavini zakona ustupa mjesto multilinearnoj teoriji političkog razvoja, vodeći nas tome da probijemo historijsku i kulturnu ograničenost područja . . .

Politička teorija počinje pokazivati znakove potvrđivanja svoje uloge sistematičara, formulatora hipoteza i etičkog vrednovatelja područja politike kao cjeline.⁷

Dozvolite mi da zaključim zapažanjem da sam u Jugoslaviji primijetio odvijanje iste promjene. Vi ste, također, imali paradigmu 19-og stoljeća, marksistički model, koji je dominirao političkom teorijom. Dodajem da je postojala daljnja komplikacija s obzirom na naslijeđeni srednjeevropski naglasak na S t a a t s - R e c h t. Vi ste se, ipak, uključili u empirijsko istraživanje raznolikih vrlo zanimljivih društvenih problema: od pitanja omladine do samoupravljanja, ali bez nove paradigme. Ovdje se, koliko vidim, malo čini u području izgradnje empirijske teorije. Ne sumnjam da novi kategorijalni model, prethodno razmatran, sadrži zapadne predrasude. Vi možete učiniti veći doprinos političkoj znanosti razvijajući vaš vlastiti teoretski okvir za buduće empirijska istraživanja.

Preveo: Ivan Babić

⁷ Cit. dz., str. 13-15.